

QIZAMIQ VIRUSI, UNING KELIB CHIQISHI VA U BILAN BOGLIQ KASALLIKLAR

Rashidov Abdulbosit Yahyo o`g`li

*Toshkent kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali 1-bosqich davolash ishi
yonalishi talabasi Abdulbosit.rashidov2@gmail.com
+998996590777*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Qizamiq virusi (Measles morbillivirus) ning tuzulishi kelib chiqish sabablari kechish jarayoni (Patogenezi) ni ko`rib tahlil qilinadi. Ularni epidemiologik holati yani tarqalishi, yuqumlilik darajasi hamda bolalar orasida keng tarqalishini yoritiladi. Shuningdek, kasallikning Fenotipik, Klinik belgilari – kasallikdan oldingi belgi va simptomlari va kasallikdan keyingi kechadigan ehtimoliy asoratlari tasvirlanadi. Shuningdek bu bilan bog`liq holda rivojlanuvchi kasalliklar, shu jumladan, bugungi kunda bolalarda yuzaga kelayotgan o`tkir sklerozlashgan Panencephalit kasalligi to`g`risidagi ma`lumotlar berib o`tiladi.*

Kalit so`zlar: *Tibbiyot, qizamiq, istma, toshmalar, inkubatsion davr, miyya, shilliq qavat.*

Abstract: *This article reviews the pathogenesis of the measles virus (Measles morbillivirus). Its epidemiological status, i.e., its prevalence, infectiousness, and prevalence among children are discussed. It also describes the phenotypic and clinical features of the disease, including signs and symptoms before the disease, and possible complications after the disease. It also provides information on related diseases, including Acute Sclerotic Panencephalitis, which is currently occurring in children.*

Keywords: *Medicine, measles, fever, rash, incubation period, brain, mucous membrane*

Аннотация: *В данной статье рассматривается патогенез вируса кори (Measles morbillivirus). Обсуждается его эпидемиологический статус, а именно распространённость, инфекционность и заболеваемость среди детей. Описываются фенотипические и клинические особенности заболевания, включая симптомы до начала заболевания и возможные осложнения после него. Приводится информация о сопутствующих заболеваниях, в том числе об остром склеротическом панэнцефалите, который в настоящее время встречается у детей.*

Ключевые слова: *Лекарство, корь, лихорадка, сыпь, инкубационный период, мозг, слизистая оболочка*

Qizamiq - O'tkir yuqumli kasallik bo'lib, u insonda tana haroratining ko'tarilishi, nafas yo'llari va ko'z shilliq pardasi yallig'lanishi, qizarishi va yirik dog'li toshmalar bilan kechadi.

Qizamiq - yer yuzida eng keng tarqalgan infeksiyalardan hisoblanib, barcha yoshdagi kishilar, asosan yosh bolalar ko'pincha moyil bo'ladi.

Shuningdek, tez yuqadigan (kontagioz) bo'lishi bilan ajralib turuvchi o'tkir virusli kasallikdir, yuqori nafas yo'llari shilliq pardalari va ko'z konyuktivasida kataral yallig'lanish boshlanishi, badan terisiga dog'simon papulyoz toshma toshishi bilan ta'riflanadi. Kasallik mavsumiy bo'lib, kuz, qish va bahor oylarida ko'proq uchraydi. Infeksiya manbai faqat kasallangan odam hisoblanadi, sog'lom kishi organizmiga virus nafas yo'llari orqali tushadi. Kasallikdan keyin umr bo'yi saqlanadigan immunitet qoladi. Chaqaloqlar (passiv immunitet tufayli) qizamiq bilan og'rimaydi. Organizmga yuqori nafas yo'llari shilliq pardalari, ko'z konyunktivasi va boshqalar orqali kirgan qizamiq virusi u yerda ko'payib, keyin qonga tushadi.

- ☐ Inkubatsiya davri (7–14 kun)
- ☐ Prodromal davr (kataral davr) — 2–4 kun
- ☐ Toshma davri (ekzantema bosqichi) — 3–5 kun
- ☐ Rekonvalessensiya davri (tiklanish)

Kasallik bosqichma-bosqich kechadi, inkubatsion (yashirin) davri 9–11 kun; undan so'ng prodromal (boshlang'ich, kataral) davr 3–4 kun davom etadi. Kasallik boshlanishida tana harorati 39 °C gacha ko'tariladi, yuqori nafas yo'llari va ko'z konyunktivasi qizaradi, bemor quruq yo'taladi, tumov bo'ladi, ko'zi qizarib yoshlanadi, yorug'likka qaray olmaydi, tovushi bo'g'ilib qoladi, yuzi kerikadi. Bola bezovta bo'ladi, uyqusi buziladi, ishtahasi yo'qoladi, holsizlanadi, ba'zan ich ketishi, qorinda og'riq, og'irroq hollarda umumiy intoksikatsiya, talvasalar, eshushni yo'qotish alomatlari ro'y berishi mumkin. Prodromal davrning 2–3 kuni lunj shilliq qavatida qizil gardish bilan o'ralgan mayda, nuqtasimon, oq dog'lar paydo bo'ladi, bu qizamiqqa xos belgi (Belskiy-Filatov-Ko'plik dog'lari). Ular toshma toshishidan 2–3 kun oldin ko'rinib, toshma toshganidan 1–2 kun o'tgach yo'qoladi. Yumshoq va qattiq tanglayning shilliq pardasida mayda qizil dog'lar – enantema paydo bo'ladi. Toshma toshish davrida (bu davr 3–4 kun davom etadi) bemor qattiq isitmaydi, tomog'i qizaradi, keyin o'ziga xos qizil, yirik toshmalar toshadi; u dastlab quloq orqasi, lunj, peshona va burunga toshadi, keyin yuz, badanga, qo'l-oyoqqa tarqaladi. Toshmalarning bosqichma-bosqich toshishi qizamiqda muhim diagnostik ahamiyatga ega. Yuzdagi toshmalar qoraya boshlaydi va jigarrang dog'larga aylanadi, ular 7–10 kun saqlanadi. Teri, ayniqsa, yuz, qo'l kafti va oyoq tagi quruqshay boshlaydi; toshma o'rni qovjirab, mayda po'st tashlashi mumkin, gavda temperaturasi pasayib, bola asta-sekin tetiklanadi. Kasallik bilinar-bilinmas yengil kechishi zotiljam, ichki kasalliklar, o'rta quloqning yallig'lanishi (otit) va boshqalar asoratlar yuzaga kelishi ham mumkin, bunda darhol vrachga murojaat qilish kerak.

Qizamiqda shu kasallikka aloqador proliferativ pan bronxit boshlanib, ikkilamchi infeksiya qoshilgan mahallarda bronxlar devorida keyinchalik nekrozlar paydo bolishi mumkin. Peribronxial o`pka to`qimasi ham jarayonga qoshilib ketgan mahalda “Qizamiqqa xos o`pka” manzarasi yuzaga keladi, bunda miliar sil do`mboqchalariga o`xshab ketadigan sarg`ish kulrang tugunchalar topiladi. Ularning o`rtasida bronx yo`li ko`rinib turadi. Qizamiq munosabati bilan ensefalit va seroz meningit ham boshlanishi mumkin. Quyida keltirib o`tiladigan o`tkir sklerozlashgan panencephalit ham shular jumlasidandir.

Ensefalitlar - bosh miyyaning turli sabablarga aloqador bolgan yalliglanish kasalligidir.

Viruslar, bakteriyalar, zamburuglar, shuningdek, sodda jonivorlar, gijjalar, rikketsiyalar ensefalit qo`zg`atuvchi bo`lishi mumkin.

O`tkir osti sklerozlashgan panensefalit (SSPE) — Dawson kasalligi deb ham ataladigan bu kasallik qizamiq virusi bilan kasallanish natijasida kelib chiqadigan progressiv miya yallig`lanishining noyob shakli hisoblanadi. Kasallik ko`proq bolalar, o`smirlar va yoshlarga kuzatiladi. Taxminlarga ko`ra, qizamiq bilan kasallangan har 10 000 kishidan 2 nafarida oxir-oqibat SSPE kuzatilish ehtimoli yuqori. Biroq, 2016-yilgi tadqiqotga ko`ra, 15 oygacha bo`lgan emlanmagan chaqaloqlarda bu ko`rsatkich nisbatan yuqori ya`ni 609 ta chaqaloqda SSSPE kuzatilgan. Bugungi kunga qadar SSPE ning hech qanday davosi mavjud emas va bu holat kasallik deyarli har doim o`limga bilan yakunlanadi. SSPE ni qizamiq virusi sabab bo`lishi mumkin bo`lgan o`tkir tarqalgan ensefalomiyelit bilan adashtirmaslik kerak, sababi ensefalomiyelitning davomiyligi boshqacha. SSPE vujudga kelishiga vaksina shtamlari emas, balki yovvoyi turdagi virus sababchi bo`ladi

Simptomlari

SSPEning paydo bo`lish ehtimoli qizamiq infeksiyasi tarixi bilan boshlanishi mumkin, keyin o`rtacha 7 yil davom etadigan asimptomatik davr boshlanadi, lekin bu davr 1 oydan 27 yilgacha davom etishi mumkin. Asimptomatik davrdan so`ng, xulq-atvorning o`zgarishi, intellektual muammolar, miyoklonik buzilishlar, ko`rlik, ataksiya va oxir-oqibat o`lim bilan yakunlanadigan progressiv nevrologik buzilish sodir bo`ladi.

Rivojlanish bosqichlari

Kasallik simptomlari quyidagi 4 ta bosqichda kuzatiladi:

1-bosqich: shaxsiyat o`zgarishi, kayfiyat o`zgarishi yoki tushkunlik bo`lishi mumkin. Isitma, bosh og`rig`i va xotira yo`qolishi ham bo`lishi mumkin. Ushbu bosqich 6 oygacha davom etishi mumkin.

2-bosqich: Bu bosqichda titrash, mushaklarning spazmlari, tutqanoqlar, ko`rishning yo`qolishi va demensiya kuzatiishi mumkin.

3-bosqich: Doimiy harakatlarda buzilishlar kuzatiladi. Ushbu bosqichda asoratlarni ko`rlik yoki o`limga olib kelishi mumkin.

4-bosqich: falajdan oldingi yoki doimiy vegetativ holatga progressiv ongni yo'qotish oxirgi bosqichda sodir bo'ladi, bu davrda nafas olish, yurak urishi va qon bosimlarida o'zgarishlar kuzatiladi. O'lim odatda isitma, yurak yetishmovchiligi yoki miyaning avtonom nerv tizimini nazorat qila olmasligi natijasida yuzaga keladi.

Patogenezi

Ko'p miqdordagi nukleokapsidlar neyronlar va glial hujayralarda ishlab chiqariladi. Bu hujayralarda immunitet reaksiyasini qo'zgatuvchi virus genlari aktiv faoliyati susayadi. Natijada, M oqsili kabi elementlar ishlab chiqarilmaydi va virus immunitet reaksiyasini qo'zg'atmasdan doimiy ravishda inson tanasida yashash imkoniyatiga ega bo'ladi. Oxir-oqibat infeksiya SSPEga olib keladi.

Diagnoz

Merck qo'llanmasiga ko'ra SSPE demensiya va nerv-mushak tizimida tutqanoq kuzatilish xususiyati bilan kasallangan kichik yoshli bemorlarda uchrashi gumon qilinadi. EEG, KT yoki MRT, CSF tekshiruvi va qizamiqning serologik tekshiruvi o'tkaziladi. EEG tekshiruvi davomida sinxron ravishda yuzaga keladigan yuqori kuchlanishli difazik to'lqinlar bilan davriy komplekslarni ko'rsatadi. KT yoki MRT kortikal atrofiya yoki oq moddaning shikastlanishi odatda normal bosimni, hujayralar miqdorini va umumiy protein miqdorini ko'rsatishi mumkin. Ammo CSFda globulin deyarli har doim yuqori bo'ladi. Qon zardobi va globulin kasallik rivojlanishi bilan mavjud Virusga qarshi IgG ko'payishiga olib keladi, agar test natijalari aniq bo'lmasa, miya biopsiyasi kerak bo'lishi mumkin.

Davolash

Kasallikning hech qanday davosi yo'q. Agar tashxis 1-bosqichda qo'yilgan bo'lsa, kasallikni og'iz orqali izoprinozin va intraventrikulyar interferon alfa bilan davolash mumkin, ammo bu dorilarga javob rekasiyasi bemorlarda turlicha va shu kunga qadar yagona qabul qilingan davolash usuli hisoblanadi. 2-bosqich boshlanganidan keyin kasallik har doim o'lim bilan yakunlanadi[1. B. 58.].

Prognoz

Kasallikning klassik ko'rinishida o'lim 1-3 yil ichida sodir bo'ladi, ammo bu holat kasallikning kechishiga qarab tezroq yoki sekinroq rivojlanishi ham mumkin. Kasallikning o'tkir fulminant SSPE holatlarida ahvoning tezroq yomonlashuvi, tashxisdan keyin 3 oy ichida o'limga kuzatilgan holatlar mavjud.

Epidemiologiyasi

SSPE kamdan-kam uchraydigan kasallik, ammo Osiyo va Yaqin Sharqda nisbatan yuqori kasallanish hali ham mavjud. Xususan 2024-yilda O'zbekistonda SSPE bilan kasallangnalar soni 100 nafarga yaqinlashgan va bir nechta o'lim kuzatilgan. Qizamiqqa qarshi vaksina joriy etilganidan beri kasallanish dunyo bo'yicha sezilarli darajada kamaygan.